

Gusztin Rudolf

**„Életem s csekély munkaerőm javát vette igénybe.”
id. Ábrányi Kornél és a magyarországi dalármozgalom
kapcsolata**

Bibliográfiai adatok:

Szerző: Gusztin Rudolf

Cím: „Életem s csekély munkaerőm javát vette igénybe.” id. Ábrányi Kornél és a magyarországi dalármozgalom kapcsolata

Kiadás adatai: Budapest: Zenetudományi Intézet, Magyar Zenetörténeti Osztály, 2022

Publikálás dátuma: 2022. december 22.

DOI-azonosító: 10.23714/mzo.022

DOI-hivatkozás: <https://doi.org/10.23714/mzo.022>

Licenc: Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Verzió: 1.0

GUSZTIN RUDOLF

„ÉLETEM S CSEKÉLY MUNKAERŐM JAVÁT VETTE IGÉNYBE.” ID. ÁBRÁNYI KORNÉL ÉS A MAGYARORSZÁGI DALÁRMOZGALOM KAPCSOLATA

A BTK Zenetudományi Intézet Magyar Zenetörténet Osztály által rendezett „Magyarország zenetörténete a 19. században” című konferencián (2022. december 19.) elhangzott előadás írásos változata.

„Súlyos csapás érte a magyar zeneművészetet és legelső sorban az Országos Magyar Dalár-egyesületet. Meghalt idősebb Ábrányi Kornél, egyletünk lánglelkű apostola, megalapítója és évek hosszú során át ügybuzgó titkára. [...] Siratja az egész ország, siratja az egész művelt világ Ábrányi elhunytát, de legjobban siratjuk mi, az Országos Magyar Dalár-egyesület tagjai. A mi körünkben volt ő igazi elemében. A mi viruló intézményünkben a saját gyermeke gyarapodását élvezte.”¹

E sorokat vetette papírra Dr. Falk Zsigmond, a Dalár-egyesület titkára a *Magyar Dal- és Zeneközlöny* 1904. évi január 15-i számának hasábjain fekete keretes írásában. Természetesen az egyesület megemlékezésében azt hangsúlyozza, ami Ábrányit hozzájuk köti, ám ez esetben talán kevésbé túlzó, amikor a dalármozgalmat Ábrányi egyik legkedvesebb gyermekének tekintik.

Kétségtelenül Ábrányi Kornél tekinthető a mozgalom legnagyobb alakjának, aki 1867-ben alapítója, illetve 1888-ig titkára az Országos Magyar Dalár-egyesületnek. Amellett, hogy publicistaként számtalan írásában támogatta a magyar zene és dal ügyét, aktívan részt vett a magyarországi zeneéletben szervezőként is, továbbá zeneszerzőként is.²

Előadásomban röviden, három szempontból szeretném dalármozgalomhoz köthető tevékenységét ismerteti: mint publicista, mint titkár és mint komponista.

Publicista

Ábrányi a *Zenészet*i Lapok főszerkesztőjeként a mozgalom egyik fő propagátora és agitátora volt. A *Zenészet*i Lapok Magyarország első zenei szaklapja volt, mely 1860 októberétől egészen 1876 augusztusáig jelent meg. Az 1860. október 3-án megjelent első számban az Ábrányi által írott „Tájékoztató” c. vezércikkből világosan kiderül, hogy a folyóirat

1 dr. FALK Miksa: „Id. Ábrányi Kornél”, *Magyar Dal- és Zeneközlöny* 9/10 (1904. január 15.), 159.

2 Vö. „Ábrányi Kornél id.”, dr. BARTHA Dénes (szerk.): *Zenei lexikon* I (Budapest: Zeneműkiadó, 1965), 20.

célja részt venni abban a nagy szellemi építkezésben, ami a reformkort és az azt követő évtizedeket jellemezte.

Az 1866. október 4-én jelenik meg a 7. évfolyam, egyúttal az új évfolyam, amely már a korábbi „közlöny a zeneművészet összes ágai köréből” helyett „A hazai dal- és zeneegyletek hivatalos közlönye” alcímmel jelenik meg, a folyóirat ekkor elkezd a zeneegyletekre és dalárdákra fókuszálni. A vezércikkben a szerző megfogalmazza az új hangsúlyt: „A hazai dal- és zeneegyleteknek hazafiui buzgó támogatására ezentul is számolván, kiváló feladatunknak fogjuk tekinteni azoknak a hazai művészet érdekében történt sorakozását és működését minden erőnkől támogatni”.³

A többek között anyagi gondokkal küzdő lap 1868-ban az egy évvel korábban megalakult Országos Magyar Daláregyesülethez kerül. Az 1868. évi szeptemberi közgyűlésen az OMD egyesületi lapnak a *Zenészeti Lapok*at jelölte ki, s erről a jegyzőkönyvi kivonatot szeptember 21-én küldték meg Ábrányinak. E szerint a tulajdonjog az Országos Magyar Daláregyesülethez kerül, ám annak főszerkesztője továbbra is id. Ábrányi Kornél lesz. A jegyzőkönyvi kivonat elismeri továbbá Ábrányi eddigi érdemeit, melyet a dalármozgalmért tett lapjában: „...egyszersmind id. Ábrányi Kornélnak a »Zen. L.-ok« fenntartásával tanusított áldozatkészségeért s a dalárügy körül szerzett számos érdemeiért általános s egyhangu elismerés, köszönet szavaztatik.”⁴

Maróti Gyula a következőképpen összegzi és értékeli ezt a folyamatot: „Kiderült azonban, hogy a szakma egymaga képtelen a lapot eltartani, így kapóra jött a dalosszövetség vezetőinek ajánlata a lap közös kiadására. A dalosoknak pedig így szinte készen az ölébe hullott egy bevezetett szakmai orgánus és vele sok kiváló szakember, akik készséget mutattak a dalosmozgalomban való aktív részvételre.”⁵ Ahogy Szerző Katalin megjegyzi, 1868-tól több lett a helyi érdekű, vidéki közlemény, és a dalárdák belső életével, problémáival foglalkozó írás.⁶

A daláregyesület és a lap közötti szövetség azonban nem sokáig tartott: 1872-re már komoly feszültség keletkezett, mivel Ábrányi ragaszkodott volna a korábbi széles látókörűséghez, míg a tulajdonos (a daláregyesület) a dalármozgalom további súlyát szeretne volna növelni a lapban a többi rovat kárára, ráadásul pénzügyileg sem bírta már finanszírozni.⁷ Végül 1872 őszén bekövetkezett a szakítás.

3 „...minden körülmények között mindig csak az ügy szentségét tartottuk szem előtt s annak érdekében szálltunk ki a sikra.” Lásd „Vezérszó”, *Zenészeti Lapok* 7/1 (1866. október 7.), 3. A szerző nincs feltüntetve, de szinte biztos, hogy Ábrányi írta.

4 ÁBRÁNYI Kornél: Az orsz. m. daláregyesület negyedszázados története 1867-től 1892-ig (Budapest: Orsz. Magy. Daláregyesület, 1892), 103.

5 MARÓTI Gyula: „Fölszállott a páva...” (Kecskemét: Kodály Intézet, 1994), 37.

6 SZERZŐ Katalin: „Zenészeti lapok (1860–1876)”, *Introduction to: János Kárpáti, Zenészeti Lapok (1860–1876)* (RIPM, 2005), xx. <https://ripm.org/pdf/Introductions/ZLAintroor.pdf>

7 Lásd a Nagyváradon tartott daláregyesületi közgyűlés jegyzőkönyvi anyagát a folyóirat 1872. szeptember 29-i számában: „Azon kérdés, vajjon a »Zenészeti lapok,« az »országos daláregyesület« által kiadott szakközlöny, az egyesületi pénztár tetemes terheivel szemben, s e szakközlöny kiadásával járt anyagi veszteségek után, továbbra is fentartassék-e? hosszas, élénk vitázást idézván elő: Horváth Károly a »pesti nemzeti dalkör« képviselője — és alelnökének azon indítványa, mely szerint a »Zenészeti lapok« kiadása, tekintettel az egyesületi pénztár súlyos állására, egyelőre megszüntendő... 12 szóvallo ellenében elfogadtatott, azon módosítással, hogy az egyesületi közlöny ügyében egy 5 tagu bizottság küldessék ki azon utasítással, mely szerint vizsgáltassanak meg újból az egye-

Ábrányi mint főszerkesztő felelős volt a lap irányultságáért, és azért, hogy a cikkek, tanulmányok, elemzések milyen narratívát erősítenek, milyen ideát közvetítenek. Nem véletlen, hogy Hoffer Károly egy Ábrányihoz írott levelében 1892-ben leírja, hogy Ábrányi cikkei, levelei nagy szolgálatot tettek a dalárdák fennmaradása érdekében – igaz, hozzá kell tenni, hogy Ábrányi nemcsak a Zenészet Lapokba publikált.⁸

Ábrányi maga számos tanulmányt közölt a dalármozgalomról (pl. a dalármozgalom története) a *Zenészet Lapok*ban és más sajtóorgánumban is. Ezenfelül *Az orsz. m. daláregyesület negyedszázados története 1867–1892-ig* címmel monográfiát írt a mozgalom történetéről (1892), melyet később kibővített *Az orsz. m. daláregyesület története 1892. aug. havától 1898. aug. haváig (Kapcsolatban a hazai műviszonyok fejlődési adataival)* címmel, 1898-ban kiadta.

Titkár (Országos Magyar Daláregyesület)

Az OMD titkárának feladatát az alapszabály rögzíti, mely alapján a következőkért volt felelős Ábrányi:

- vezeti és szerkeszti az ülések jegyzőkönyveit és az egyesület minden kiadványát,
- minden ig. választmányhoz beadott okmányt, iratot leltározz,
- rendben tartja az egyesület tagjainak anyakönyvét,
- a dalárdák működő tagjaik létszámát félévente beküldik, melyet a titkár befogad,
- az elnökkel együtt minden hivatalos okmányt aláír, melyet az ig. választmány nevében adnak ki,
- a hozzá intézett levelekre válaszol.

Tekintve, hogy a titkár hivatalból az igazgatói választmány tagja, feladatai közé tartozhatott a hatósággal való kapcsolattartás, képviselni az egyesületet, egyesülethez csatlakozni kívánó egyletek felvétele, kapcsolatban áll a dalárünnepélyek rendezőbizottságával, a dalünnepély programjának részleteit megállapítja, az előadandó műveket meghatározza (gondoskodik a kinyomtatásról, szétküldésről), pályadíjakat tűz ki és a nyertes művek kiadásáról gondoskodik.⁹

Nem véletlen, hogy megírhatta a mozgalom és egyesület történetét, hiszen szinte minden információ nála összpontosult.

Komponista

Falk Zsigmond korábban idézett nekrológiájában méltatja Ábrányit mint komponistát: „Itt maradt köztünk eszméivel, alkotásaival, szerzeményeivel és a lelkes munkálkodás számos más eredményével!”¹⁰

sület bevételei és kiadásai, s az itt nyerendő eredményhez képest adassék még e gyűlés tartalma alatt vélemény az egyesületi szakközlöny ügyében...” „Jegyzőkönyv” [sic!], *Zenészet Lapok* 12/51 (1872. szeptember 29.), 803.

8 OSZK Ep. Mus. 578. 727. Pécs, 1892. július 28.

9 ÁBRÁNYI *Dalármozgalom*, 81sk.

10 FALK *Ábrányi Kornél*, 160.

„Id. Ábrányi Kornél férfikarszerzeményei” c. cikkében leírja, hogy amikor Ábrányi látta, hogy a magyar dalárügynek anyagbeli szüksége van, „sokoldalú zeneköltői tehetségét a magyar férfikar-irodalom megteremtésének munkájára használta” fel. Kiemeli, hogy művei mindig is fontos részét képezték a dalosversenyeknek egészen a legutóbbi időkig (tehát kb. a századfordulóig), amikor pedig már elavultnak tartották. Ennek ellenére Falk szerint útmutató szerepe volt ezeknek a kompozícióknak.

Szerzeménye már az 1868-as debreceni országos dalártalálkozón szerepelt a közös műsoron, később is énekelték más szerzeményeit.

Cím	Év	Dedikáció	Forrás / Megjegyzés
Dalverseny	1866?	Kunszentmiklósi dalárda	Kotta: „Négyes férfi karok a magyar dalárdák számára” Nyomt. Langer Ede Pesten. 2k melléklet a „Zenészeti lapok” új folyamához. OSZK MUS PR 636o. Vö. ZL 7/2 (1866. október 14.) Szöveg: Szász Károly. Vö. ZL 7/4 (1866. október 28.), 54sk. Megj.: Ez a dalárda jeligéje.
Csurgói dalárda jeligéje [megj.: nem ez a címe]	1867	Csurgói dalárda	Szöveg: Benedek Aladár
A honfi bordala			Szöveg: ismeretlen. Megj.: Maróti felsorolása.
Dalárszózat			Szöveg: ifj. Ábrányi Kornél. Megj.: Maróti felsorolása. OSZK kéziratár, Ábrányi levelezés, 1897. július 31.
„Hallgasson el a fülmile”		Budai dalárda	Szöveg: Szász Gerő. Kotta: Három magyar férfi négyes (melléklet a „Zenészeti Lapok” 9ik év folyamához). Megj.: Megtalálható a ZTI HUNTÉKA katalógusában.
„Mikor megyek az oltárhoz...”		Szatmár németi Dalegyesület	Megj.: Megtalálható a ZTI HUNTÉKA katalógusában.
„Hull immár a fa levele”			Megj.: Megtalálható a ZTI HUNTÉKA katalógusában. A Borsod. Miskolczi értesítő 1883, szeptember 26-ismérete alapján ez átirat férfikarra, méghozzá Pap Dezső által.
„Nem szeretlek én már...”			Megj.: Megtalálható a ZTI HUNTÉKA katalógusában.
Nyári éj			Megj.: Megtalálható a Pécsi Dalárda kottatárában.
Esti dal			Petőfi Sándor szövege. Ezt egy 1888-as Dalár-zsebkönyv énekeskönyvben vegyeskarként találtam meg.

Maróti Gyula „*Fölszállott a páva...*” című könyvében három művet említ (*Dalverseny, A bonfi bordala, Dalárszózat*),¹¹ ám ezeket kibővítettem a *Zenészet Lapok*, a Zenetudományi Intézet és Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem könyvtári katalógusa, a Pécsi Dalárda kottatára, valamint az Országos Széchenyi Könyvtárban található Ábrányi-levelezések alapján.

Van ezen kívül Ábrányinak egy *Magyar királyhymnusza*, melynek férfikari változata is van, bár nem tudni, hogy ezt Ábrányi írta-e át, vagy más.

A *Zenészet Lapok* is többször említi Ábrányi nevét dalárhangversenyek alkalmával, pl. a csurgói dalegylet 1869. november 27-i (első) hangversenyén Ábrányi, Hubay és Zimay művek hangoztak el.¹² Hozzájárulása azonban mozgalomhoz mint publicista, agitátor és titkár, sokkal jelentősebb mint komponistaként.

Adalék: 1894-ben történt egy levelezés Ábrányi és Lekly Gyula között a fiumei dalversenyre felkért kettő és egy ráadásként kért karének kapcsán (*Ablakom kitárva, Esti dal*, a harmadik nincs megnevezve). A levelezésből azonban nem derül ki, hány mű készült el, csupán annyit tudunk, van benne két átmenet, ami még a Pécsi Dalárdát is kemény próbára tenné.¹³

Ábrányi maga is erőteljesen szorgalmazta a magyar repertoár létrehozását, s mint ebből is látható, ő maga is jó példával járt elől.

Egyéb

Hogy milyen becsben tartották Ábrányit a dalárok, arról néhány levelezés is tanúskodik, melyek közül csupán néhányat említek azzal a céllal, hogy általános képet adjak:

- Gyalokay Antal id. Ábrányi Kornélhoz, Nagyvárad, 1870. szeptember 24. Dalárünnepélyre vonatkozó intézkedésekről tájékoztatja, később (november 28.) tájékoztatja a városhoz intézett beadványáról.¹⁴
- Bartalus István id. Ábrányi Kornélhoz. Budapest, 1878. március 22. Kéri, hogy írja meg a létező dalárdák fő székhelyeit és elnökeit.¹⁵
- 1889. július 22. A szegedi nagybizottság meghívása az augusztus 15–18. között rendezendő szegedi országos dalárünnepélyre. Kiemelik, hogy Ábrányi az országos magyar dalárszövetség megalapítója, és mindmáig egyik kiváló fönntartója.
- 1889. augusztus 7. Az ungvári dalárda szeptember 21–23-án ünnepli fennállásának 25. évfordulóját, mely ünnepségre Ábrányit is szeretettel várják. „A hazai zene és dalművészet ha ünnepet ül, nem ülheti meg azt műzsájának kegyeltjei nélkül, – kik ihlettől eltelve a megcsendült lant húrjain beszélnek az örök Isten-nel, lánggra hevítik a honszerelmet és diadalra lelkesítik a hadverő daliákat...”
- 1890. április 16. A Budapesti Magyar Zeneegyesület a folyó év április 13-i közgyűlésén dísztagjává választotta. A levélhez csatolták a jegyzőkönyv ide vonatkozó feljegyzését (8-ik pont).
- 1895. július 12. A New Yorki Magyar Dalárda hét év működés után zászlószentelést végez, melyre egy emléklapot szándékoznak kiadni, s kéri Ábrányit, írjon néhány sort a lapba. Ez az első magyar zászlószentelés Amerikában.

11 MARÓTI *Fölszállott*, 291.

12 (a.): „Vidéki zene- és dalarélet”, *Zenészet Lapok* 10/11 (1869. december 12.), 170.

13 OSZK Ep. Mus. 608. 841–847.

14 OSZK Ep. Mus. 566. 675 és 676.

15 OSZK Ep. Mus. 525. 477.

- Főkövi Lajos id. Ábrányi Kornélhoz, Ozor, 1898. augusztus 11. Üdvözlő sorok az aradi orsz. dalárverseny alkalmából.¹⁶

Végül mindennél beszédesebb egy 1898. július 10-i keltezésű levél, melyet az Országos Magyar Daláregyesület címzett az O.M.D. tagjaihoz, és amelyben egy Ábrányi tiszteletére rendezendő jubileumi ünnepségről ejt szót.¹⁷

Számos dalegylet dísztagjává vagy tiszteletbeli tagjává választotta. Vannak, akik jubileumi ünnepségük alkalmából hívják meg, vannak, akik köszöntik őt 50 éves munkássága alkalmából, vannak, akik pedig jelige megzenésítésére kérik fel és köszönik meg munkáját.¹⁸

Konklúzió

A szatmár-németi dalegyesület 1889. évi május 30-án tartott közgyűlésén tiszteletbeli taggá választotta Ábrányit. Erről értesítik levélben, kiemelve személye jelentőségét, egyúttal jól összefoglalva, amit a dalárok országszerte érezhettek vele kapcsolatban: „A hála érzelmét igyekszik leróni evvel az egyesület azon érdemekben gazdag férfiú iránt, ki mint az országos dalárszövetségnek 25 éven át volt buzgó titkára a dalművészet felvirágoztatására szentelte napjait.” És – némi humorral szólva – ami leginkább bizonyítja jelentőségét: a *Borsszem Jankó* „General Bumbum” cikkének grafikus karikatúrájában Ábrányi Kornél háta mögött ott sorakoznak a dalárok mint a sokak által egyértelműen hozzá kapcsolt mozgalom.¹⁹

16 OSZK Ep. Mus. 557. 639.

17 OSZK Ep. Mus. ? 1038.

18 OSZK id. Ábrányi Kornélnak írott levelek, XII/1258:

1898. március 27. Kivonat a Nyiregyházi Dalegylet 1898. március 27-i közgyűlésének jegyzőkönyvéből. Az 5-ik pont szerint Ábrányit az egylet dísztagjává választották.

1891. január, Budapest. A Zenetanárok országos egyesülete az 1891. január 4-i közgyűlésen tiszteletbeli taggá választotta Ábrányit.

1897. február 6., Máramaros-Sziget. A „Máramaros-Szigeti Dalkör” legutóbbi közgyűlésén tiszteletbeli tagjává választotta Ábrányit, s ennek alkalmából tagsági oklevelet küldenek.

1897. július 31. A tordai dalkör hálás, hogy 25 éves fennállásuk alkalmából rendezett ünnepség fővédnökségét elvállalta, s kéri, hogy személyesen is vegyen részt az eseményen. Az ünnepségen műsorra tűzik az Ábrányi által komponált „Dalárszózat”-ot, s szeretnék, ha a szerző vezényelné. (Vö. 1897. július 5. A tordai dalkör meghívása a jubileumi ünnepségükre.)

1894?. április 26., Budapest. A Fiumei Magyar Daloskör levélben köszöni meg Ábrányinak a jelgékükre írott kórusművet.

19 „General Bumbum”, *Borsszem Jankó* 5/240 (1872. augusztus 4.), 2.

ABSZTRAKT

GUSZTIN RUDOLF

„Életem s csekély munkaerőm javát vette igénybe.” id. Ábrányi Kornél és a magyarországi dalármozgalom kapcsolata

Ahogy a Szatmár-Németi Dalegyesület Ábrányi Kornél 1889. évi tiszteletbeli taggá válása során megfogalmazott méltatásában tömören és lényegre törően összefoglalta: „A hála érzelmét igyekszik leróni evvel az egyesület azon érdemekben gazdag férfiú iránt, ki mint az országos dalárszövetségnek 25 éven át volt buzgó titkára a dalművészet felvirágoztatására szentelte napjait.” Ábrányi Kornél, a hazai dalármozgalom egyik kulcsfigurája kezdetektől fogva szívvel-lélekkel támogatta az amatőr kórusmozgalmat. Maga is úgy jellemzi ebbéli tevékenységét, mint amely élete és munkaereje javát vette igénybe. Szerepe többértű volt: mint a *Zenészet*i Lapok főszerkesztője a folyóiratban közölt (részben általa megfogalmazott) híreken és írásokon keresztül irányítani tudta a mozgalmat, s ezzel megteremthette a tetszése szerinti narratívát. Emellett az 1868-ban hivatalosan is megalakult Országos Magyar Daláregyesület titkáráként éveken keresztül annak vezéralakja volt. Komponistaként pedig hozzájárult a magyar férfikari irodalom megteremtéséhez, mely e mozgalom egyik legjelentősebb – még ha minőségében vitatott is – hozzájárulása volt a magyar zenei élethez.

* * *

“It Demanded On the Best of My Life and Petty Work Capacities” – The Relationship Between Kornél Ábrányi Sr. and the Choral Movement in Hungary

As the Choral Society of Szatmár-Németi (now: Satu Mare, Romania) summed it up in their appreciation of Kornél Ábrányi, formulated in a succinct and straightforward manner on the occasion of his becoming an Honorary Member of in 1889: “Thus, the association seeks to express gratitude to the man rich in merits who, as the zealous secretary of the National Choral Association for 25 years, dedicated his days to the flourishing of the art of choral singing”. Key figure of Hungarian choral movement Kornél Ábrányi wholeheartedly supported the amateur choir movement from the very beginning. He described his own activity in this domain as having demanded the bulk of his life and labour capacities. His role was multifaceted: as the Editor-in-Chief of the musical journal *Zenészet*i Lapok, he was able to control the movement through the articles and news updates published there (also, he wrote a significant part of these texts) thus, he was able to create the master narrative he preferred. In addition, as the Secretary of the Hungarian National Choral Society, officially established in 1868, he was a leading figure of the organization for many years. As a composer, he took part in the creation of the Hungarian literature for

men's choirs, which became, despite its controversial quality, one of the most significant contributions of the choral movement to Hungarian musical life as a whole.